

Patrizia Cannas

Università degli Studi di Trieste
cannas.patrizia@gmail.com

Refugis rígids: la mobilitat dels refugiats entre l'exclusió espacial i el problema contemporani de la vida temporal

Resum: Considerant la globalització com una transició entre èpoques, les ciutats es caracteritzen cada vegada més per les diferències, contradiccions i conflictes, i el tema de la mobilitat està vinculat a situacions d'emergència a causa de les crisis econòmiques i socials i els conflictes armats. Mentre que, d'una banda, la possibilitat d'establir noves connexions, gràcies a l'arribada d'un procés tecnològic, ha contribuït a superar idealment uns certs límits, d'altra banda, els límits físics s'han tornat més rígids, marcats i cada vegada més poblats per persones que romanen excloses d'aquests canvis. La mobilitat pot ser vista com l'arrel de les desigualtats per a les persones en trànsit, i les situacions de vida temporal a causa dels processos de massificació i despoblament contribueixen a situacions d'exclusió.

Paraules clau: Refugiats; frontera; desigualtats; liquidació; temporalitat

Hard shelters: refugee mobility between spatial exclusion and the contemporary problem of temporary living

Abstract: Considering globalization as a transition of epochs, cities are becoming more and more characterized by differences, contradictions and conflicts, and the topic of mobility is linked to emergency situations due to economic and social crises and armed conflicts.

While on the one hand, the possibility of establishing new connections, thanks to the advent of a technological process, has helped to ideally overcome certain boundaries, on the other hand,

physical boundaries have become more rigid, marked, and increasingly populated by people who remain excluded from these changes. Mobility can be seen as the root of inequalities for people in transit, and temporary living situations due to processes of overcrowding and depopulation contribute to situations of exclusion.

Keywords: Refugee; border; inequalities; settlement; temporariness

Refugios rígidos: la movilidad de los refugiados entre la exclusión espacial y el problema contemporáneo de la vida temporal

Resumen: Considerando la globalización como una transición entre épocas, las ciudades se caracterizan cada vez más por las diferencias, contradicciones y conflictos, y el tema de la movilidad está vinculado a situaciones de emergencia a causa de las crisis económicas y sociales y los conflictos armados. Mientras que, por un lado, la posibilidad de establecer nuevas conexiones, gracias a la llegada de un proceso tecnológico, ha contribuido a superar idealmente ciertos límites, por otro lado, los límites físicos se

han vuelto más rígidos, marcados y cada vez más poblados por personas que permanecen excluidas de estos cambios. La movilidad puede ser vista como la raíz de las desigualdades para las personas en tránsito, y las situaciones de vida temporal a causa de los procesos de sobrepoblación y despoblamiento contribuyen a situaciones de exclusión.

Palabras clave: Refugiados; frontera; desigualdades; asentamiento; temporalidad

Les refuges rigides : la mobilité des réfugiés entre l'exclusion spatiale et le problème contemporain de la vie temporaire

Résumé : Si l'on considère que la mondialisation est une transition des époques, les villes se caractérisent de plus en plus par leurs différences, leurs contradictions et leurs conflits, et le sujet de la mobilité est associé à des situations d'urgence à cause des crises économiques et sociales et des conflits armés. Tandis que, d'un côté, la possibilité d'établir des connexions nouvelles, grâce à l'arrivée d'un processus technologique, a contribué à dépasser idéalement quelques limites, d'un autre côté les limites physiques

sont devenues plus rigides, marquées et de plus en plus peuplées par des gens exclues de permanence de ces changements. La mobilité peut être aperçue par les gens en transit comme la racine des inégalités, et les situations de vie temporaire à cause des processus de massification et de dépeuplement contribuent à créer des situations d'exclusion.

Mots-clés : Réfugiés ; inégalités ; liquidation ; temporalité

Introducció

Des del passat, els éssers humans han estat governats per un esperit que els porta a explorar i aprendre sobre allò desconegut. La història dels pobles s'ha caracteritzat per processos de desplaçament de les seues llars originals, moguts per un principi d'adaptació i transformació i conduent a travessar cada nova frontera. Com assenyalava l'antropòleg Marc Augé,¹ la història d'aquest moviment "atàvic" de la població humana coincideix amb el creuament del què ara entenem com a "fronteres naturals: rius, oceans, muntanyes. La frontera ha despertat la imaginació dels pobles que han colonitzat la Terra. La primera frontera és l'horitzó. A partir dels viatges d'exploració, sempre ha existit en la imaginació occidental un Orient misteriós, un ultramarí il·limitat o un llunyà oest."²

En aquest sentit, les fronteres imaginàries del passat, que van anunciar un món desconegut i van estimular la creació de mites i llegendes, han estat descobertes i poblades gradualment pels moviments migratoris, i les anomenades "Columnes d'Hèrcules" que van alimentar la literatura occidental clàssica ja no existeixen. Avui, el concepte de frontera adquireix un significat diferent: en un context en el qual la mundialització pot entendre's com un veritable pas entre èpoques, una condició que revela una fase de transició profunda, les ciutats es caracteritzen cada vegada més per les diferències, contradiccions i conflictes.³

Aquests enormes canvis revelen una forta inestabilitat de les ciutats, una condició que va acompanyada d'un augment dels fluxos migratoris i un creixement exponencial de la població mundial. En aquest escenari, les ciutats es troben inexorablement en una fase de canvi, entesa com un moviment "orgànic" d'una ciutat que creix, buida, regenera i també modifica la condició de la seua frontera, que també està canviant constantment. On hi ha moviment, hi ha un perímetre dins del qual pot tenir lloc, i com més ciutats cresquen, més disminuirà l'espai de la frontera.

En el seu llibre sobre malentesos, l'antropòleg Franco La Cecla explica la principal diferència entre les paraules "límit" i "frontera:" mentre que la primera està més lligada a un

Introduction

Since the past, human beings have been governed by a spirit that leads them to explore and learn about what appears unknown. The history of peoples has been characterized by processes of dislocation from their homelands, moved by a principle of adaptation and transformation and driven to cross each new frontier. As anthropologist Marc Augé¹ notes, the history of this "atavistic" movement of human peopling coincides with the crossing of what we now understand as «natural frontiers: rivers, oceans, mountains. The frontier has nagged the imagination of the peoples who have colonized the Earth. The first frontier is the horizon. Beginning with voyages of exploration, there has always existed in the Western imagination a mysterious east, an unlimited overseas or a far west».²

In this sense, the imaginary frontiers of the past, which heralded an unknown world and stimulated the creation of myths and legends, have gradually been discovered and populated by migratory movements, and the so-called "Pillars of Hercules"

that fueled classical Western literature no longer exist. Today, the concept of the frontier takes on a different meaning: in a context in which globalization can be understood as a real passage of epochs, a condition that reveals a phase of profound transition, cities become increasingly characterized by differences, contradictions and conflicts.³

These huge changes reveal a strong instability of cities, a condition that is accompanied by increasing migration flows and exponential growth of the world population. In this scenario, cities find themselves inexorably in a phase of change, understood as an "organic" movement of a city that grows, empties, regenerates and also modifies the condition of its border, which is also constantly changing. Where there is movement, there is a perimeter within which it can take place, and the more cities grow, the more the space of the border decreases.

In his book on misunderstandings, the anthropologist Franco La Cecla explains the main difference

concepte d'una barrera insalvable, la frontera és el territori on es troben dues diversitats: "les fronteres són el "cara a cara" entre dos companys, dues cultures, dos països" [...] el lloc on la confrontació substitueix el conflicte, on la relació està més basada en la indiferència de la terra de ningú o en la diferència de les demarcacions més enllà de les quals es troba l'altre, aquell que és estrany per a nosaltres.⁴

Parlant de la mobilitat entre territoris de diferents nacions, es pot entendre com canvia la natura de la frontera depenent del propòsit del moviment. En el cas de "mobilitat d'interès", per exemple, relacionada amb el turisme o aquella intencionada com la "mobilitat de professionals", la possibilitat d'intercanvi entre territoris porta molts països a donar suport al pas dels viatgers en termes d'habitatge, turisme i consum. Els límits dels països d'arribada es mostren a si mateixos com les fronteres descrites per La Cecla, és a dir, com a territoris de trobada que mostren una predisposició a l'obertura, tractant d'homologar-se als països més industrialitzats o turístics en considerar la mobilitat com una oportunitat de desenvolupament per fer-se hospitalaris als ulls dels "ciutadans del món".

En aquest sentit, els països estan invertint en el desenvolupament d'infraestructures que connecten cada vegada més regions, estats i continents, i l'augment de les possibilitats d'intercanvi entre territoris ha portat a molts països a preferir una política d'urbanització centrada en la creació de noves estructures urbanes que puguin acomodar nous serveis i donar suport al pas dels viatgers.

El discurs sobre situacions de "mobilitat forçada", que inclou fluxos migratoris causats per situacions de conflicte armat, desastres naturals o contextos socialment crítics, és diferent. Si per a la mobilitat turística la frontera és hospitalària, en el cas dels refugiats la frontera pot ser aguda i hostil. Per exemple, la ciutat de Calais, França (figura 1), alberga l'última parada del tren que passa a través de l'Eurotúnel, un túnel de formigó construït al fons marí, sota el Canal de la Mànega, que connecta França i Anglaterra en 35 minuts. A pocs quilòmetres d'aquesta estació, a la frontera de la mateixa ciutat, de 2015 a 2016 va néixer i va ser destruït un dels assentaments més grans –i més estructurats– d'Europa, l'anomenada

between the words "border" and "frontier": while the first is more linked to a concept of an insurmountable limit, the frontier is the territory where two diversities meet: «frontiers are the "face-to-face" between two companions, two cultures, two countries [...] the place where confrontation replaces conflict, where the relationship is more fulfilled in the indifference of no man's land or in the difference of the demarcations beyond which lies the other, the stranger to us».⁴

Speaking about mobility between territories of different nations, it can be understood how the nature of the border changes depending on the purpose of the movement. In the case of "mobility of interest", for example linked to tourism or intended as "white-collar mobility", the possibility of exchange between territories leads many countries to support the passage of travelers in terms of habitation, tourism and consumption. The limits of the countries of arrival show themselves as the frontiers described by La Cecla, i.e. as meeting territories that show a predisposition to openness, trying to homologate themselves

to the more industrialized or tourist countries in considering mobility as a development opportunity to make themselves hospitable to the eyes of the "citizens of the world".

In this sense, countries are investing in the development of infrastructures that connect different regions, states and continents more and faster, and the increase in the possibilities of exchange between territories has led many countries to prefer an urbanization policy focused on the creation of new urban structures that can accommodate new services and support the passage of travelers.

The discourse regarding situations of "forced mobility", which includes migratory flows caused by situations of armed conflict, natural disasters or socially critical contexts, is different. If for tourist mobility the border is hospitable, in the case of refugees the border itself can be sharp and hostile. For example, the city of Calais, France (figure 1), hosts the last stop of the train passing through the Eurotunnel, a concrete tunnel built at the seafloor,

Calais Jungle, on van viure fins a 10.000 persones.⁵ Una ciutat real, cristal·litzada a la frontera d'una altra ciutat.

Aquest és només un exemple de com la mateixa frontera pot ser dura per als refugiats i tova per als turistes, també mostra com les fronteres, que tenen la seua pròpia entitat espacial, un "espai lliandar," poden ser més fines, més agudes i a vegades intransitables.

Referint-se a les paraules de Marc Augé en una de les seues publicacions en què discuteix la relació entre fronteres i llocs, si, d'una banda, el món es converteix en una ciutat, «una ciutat immensa en la qual les mateixes grans empreses econòmiques i financeres, els mateixos productes, es troben a tot arreu [...] la ciutat, la gran ciutat, també representa un món»,⁶ i en aquest cas la mobilitat, entesa com la possibilitat de canviar la situació de vida, pot representar una causa de desigualtat.⁷

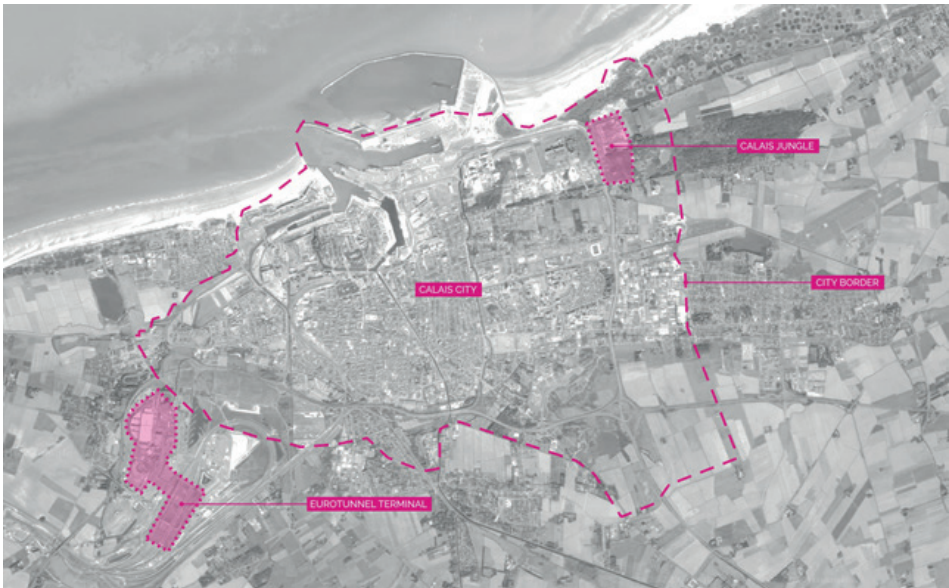

Figura 1. L'esquema de la ciutat de Calais il·lustra la fontera de la ciutat i la ubicació de la terminal de l'Eurotunel i la Jungla.

Figure 1. The diagram of the city of Calais illustrates the border of the city and the location of the Eurotunnel terminal and the Jungle.

under the English Channel, connecting France and England within 35 minutes. A few miles from this station, on the border of the same city, from 2015 to 2016 one of the largest –and most structured–migrant settlements in Europe, the so-called Calais Jungle, where for a time up to 10,000 people lived, was born and destroyed. A real city, crystalized on the border of another city.

This is just an example of how the same border can be sharp for refugees and soft for tourists, also showing how borders, which have their own spatial

entity, a "threshold space", can become thinner, sharper and sometimes impassable.

Referring to the words of Marc Augé in one of his publications in which he discusses the relationship between borders and places, if on the one hand the world becomes a city, <an immense city in which the same large economic and financial enterprises, the same products, are to be found everywhere [...] the city, the big city, also represents a world>,⁶ and in this case mobility, understood as the possibility of changing one's living situation, can represent a cause of inequality.⁷

Aquesta llibertat de circulació ha reforçat les fronteres entre les nacions i els immigrants es troben en conflicte amb l'espai de control institucional. A mesura que el món es prepara per esdevenir més urbà, la humanitat es torna més nòmada.⁸

La qüestió contemporània de la vida temporal per a les persones desplaçades continua sent un problema crucial en la relació entre les fronteres i la urbanització, tant pels límits mateixos dels dos macroconceptes com per la relació dicòtoma entre el projecte com a instrument de control territorial i les pràctiques de vida humana que estan fora del seu control.

Com afirma Attili, citant Marcetti i Solimano, el que sorgeix és "la incapacitat de la planificació urbana per interactuar amb un fenomen que no pot situar en els seus marcs de planificació i eines d'intervenció; la incapacitat de controlar les situacions espacials que es produeixen i que necessiten intervenció; la incapacitat de comprendre informació i suggeriments de la nova complexitat social i les noves pràctiques de vida adaptativa dels pobles urbans."⁹

El mateix autor afirma "la incapacitat de construir representacions capaces de representar la pluralització de pràctiques urbanes, estils de vida, espais i temporalitats que caracteritzen els horitzons urbans contemporanis."¹⁰

En aquest context, els temes de despoblament i la massificació des del punt de vista de l'emigrant revelen escenaris complexos: si, d'una banda, moltes ciutats acaben despoblades per raons d'emergència, per un altre, les fronteres es converteixen en nous territoris habitats, caracteritzats per una "temporalitat permanent" que condueix a l'amuntegament en aquells llocs que són molt sovint particularment difícils d'habitar, lluny dels teixits urbans consolidats i que la majoria del temps ofereixen solucions espacials que no sempre són compatibles amb la vida mateixa.

Com va argumentar el sociòleg Bourdieu, citat per Mijriana Lozanovska, un individu està situat dins de la societat a través dels seus objectes que funcionen per produir un "sentit de lloc,"¹¹ i aquest paral·lelisme mostra com la llar, que es pot considerar com el lloc al qual atribuïm la diversificació més gran de valors, contribueix activament a aquest procés d'inclusió precisament perquè, dins d'ella, a través de l'apropiació de l'espai, té lloc l'evolució de la identitat de l'individu.

This freedom of movement has reinforced the borders between nations and migrants find themselves in conflict with the space of institutional control. As the world prepares to become more urban, humanity becomes more nomadic.⁸

The contemporary issue of temporary living for displaced people remains a crucial problem in the relationship between the borders and urbanization, both because of the very limits of the two macro-concepts, and because of the dichotomous relationship between the project as an instrument of territorial control and the human living practices which are beyond its control.

As Attili claims, quoting Marcetti and Solimano, what emerges is «the inability of urban planning to interact with a phenomenon that cannot place in its planning frameworks and intervention tools; the inability to control the spatial situations that are produced and that need intervention; the inability to grasp information and suggestions from the new social complexity and the new urban people's adaptive living practices».⁹

The same author affirms «the inability to construct representations capable of accounting for the pluralization of urban practices, lifestyles, spatialities and temporalities that characterize contemporary urban horizons».¹⁰

In this context, the themes of depopulation and overcrowding experienced from the migrant's point of view reveal complex scenarios: if on the one hand, many cities are depopulated for reasons of emergency, on the other hand the borders become new inhabited territories, characterized by a "permanent temporality" that leads to overcrowding in those places that are very often particularly difficult to inhabit, far from the consolidated urban fabrics and that most of the time offer spatial solutions that are not always compatible with living itself.

As the sociologist Bourdieu argued, quoted by Mijriana Lozanovska, an individual is situated within society through his or her objects which function to produce a "sense of place",¹¹ and this parallelism shows how the home, which can be considered as the place to

Si aquesta és la importància que concedim a una llar, tenir-la i no tenir-la determina la inclusió social i l'exclusió,¹² i mentre la permanència contribueix activament a la inclusió, viure en trànsit pot ser un factor d'exclusió. El present treball investiga, a través de l'anàlisi d'alguns estudis de casos, el problema contemporani de l'habitatge temporal de les persones desplaçades, investigant la forma en què la mobilitat, normalment lligada al concepte de llibertat, es pot considerar com un factor d'exclusió i desigualtat per a aquells que estan sotmesos a la mobilitat forçada.

Barri urbà: desigualtats permanents a la frontera de la ciutat

“Actualment el planeta té 19 megaciutats amb més de 10 milions d'habitants, 22 entre 5 i 10 milions, 370 àrees urbanes de 5 milions i 433 ciutats amb fins a un milió d'habitants. La meitat de la població mundial viu en ciutats de diferents densitats i dins de vint anys el percentatge augmentarà fins al 60%, és evident que no hi ha espai per a una llar digna per a tots, i cada vegada més persones viuran en situacions marginals.”¹³ Amb aquestes paraules, Andrea Staid, professor d'antropologia cultural, introdueix el tema dels barris pobres i barraques parlant de com la crisi de la ciutat contemporània i l'augment de la bretxa social han contribuït a l'augment dels fluxos migratoris de persones que empenyen a través de les fronteres a la recerca de “noves possibilitats de redempció social.”

En el cas de les megaciutats, la bretxa entre les diferents condicions socials en una població és una de les principals causes de moviments despobladors i massificadors que, tot i això, tenen lloc en la mateixa zona: les àrees més pròsperes s'equiperen a escala urbana amb serveis, nous habitatges i centres empresarials, alhora que canvien l'objectiu de l'habitant “típic” al que s'adrecen: d'aquesta manera, forcen als que no poden encaixar en aquest nivell de vida a emigrar a les zones veïnes, romanent sempre en el mateix territori, com una mena de migració als marges.

which we attribute the greatest diversification of values, actively contributes to this process of inclusion precisely because, within it, through the appropriation of space, the evolution of the individual's identity takes place.

If this is the importance we attach to a home, having it and not having it determines social inclusion and exclusion,¹² and while permanence actively contributes to inclusion, living in transit can be a factor of exclusion. The present paper investigates, through the analysis of some case studies, the contemporary problem of the temporary dwelling of displaced people, researching the way in which mobility, usually linked to the concept of freedom, can be considered as a factor of exclusion and inequality for those who are subjected to forced mobility.

Urban slum: permanent inequalities on the city border

«The Earth today hosts 19 megacities with more than 10 million inhabitants, 22 between 5 and 10 million, 370 urban areas of 5 million and there are 433 cities

with up to one million inhabitants. Half of the world's population lives in cities of different densities and in 20 years' time the percentage will rise to 60%, it is obvious that there is no space for a dignified home for all, more and more people will live in marginal situations».¹³ With these words, Andrea Staid, lecturer in cultural anthropology, introduces the topic of urban slums and shantytowns by talking about how the crisis of the contemporary city and the increase in the social gap have contributed to the increase in the migratory flows of people who are pushing across borders in search of «new possibilities for social redemption».

In the case of mega-cities, the gap between different social conditions in a population is one of the major causes of depopulation and overcrowding movements that nevertheless take place in the same area: the more affluent areas implement themselves at the urban level, with services, new housing and business centers, while also changing the target of the “typical” inhabitant they address: in this way, they force those who cannot fit into that standard of living to emigrate to the neighboring areas, remaining always in the same territory, as a sort of migration to the margins.

“En aquestes àrees,” segueix Staid, “la pobresa urbana, proscriu dels centres de la ciutat i territoris d’algun valor, es refugia. Es formen enclavaments de ciutadania vinguda a menys i precària. Aglomeracions de suburbis [...] en els quals es materialitzen formes de vida inferior, afectant massivament la immigració més fràgil causada pels fenòmens del nou nomadisme.”¹⁴

En aquest context, el projecte de Johnny Miller “Unequal Scenes” utilitza drons per mostrar la disparitat que està emergint a les ciutats més sobrepoblades del món: l’espai que solia determinar la frontera entre diferents situacions socials –i, en conseqüència, habitatges– està començant a disminuir a causa de l’amuntegament i el consum de terra. En aquest sentit, les realitats que abans estaven molt separades en termes de qualitat de vida, possibilitats econòmiques i polítiques d’habitatge, ara comencen a coexistir separades per fronteres més o menys visibles.

Dins de l’informe, Miller informa del cas de la ciutat de Bombai, Índia, “construïda en una península prima i increïblement concorreguda envoltada per tres costats per aigua.”¹⁵

Considerant les dades actuals, l’Índia és el segon país més gran del món pel que fa a creixement de població (precedida només per la Xina), i la disparitat entre la riquesa i la pobresa es fa cada vegada més evident amb el temps, en relació amb un augment no planificat de la urbanització que planteja un veritable repte, “amb la meitat de la població esperada per a ser urbana per a 2050, comparada amb un terç avui dia.”¹⁶

La ciutat de Bombai representa una sèrie de situacions socials i condicions d’habitatge, caracteritzades per la coexistència de “les indústries més poderoses d’Índia i alguns dels seus barris més pobres: és una jungla urbana, un oasi vertical per als superrics.”¹⁷ Actualment, la ciutat es troba també en una fase de forta expansió territorial i modernització, una condició que revela la presència de diversos problemes, ja que més del 60% de la població viu en barris pobres.¹⁸ L’àrea que envolta el complex de Bandra Kurla és un centre de negocis i inclou edificis de gran importància comercial, i es caracteritza per una modernitat cada vegada més àmplia, que coexisteix amb un dels assentaments irregulars més famosos del món, el Dharavi Slum.

«In these areas», Staid continues, «urban poverty, banished from city centers and territories of some value, takes refuge, enclaves of diminished and precarious citizenship are formed. Agglomerates of slums [...] in which forms of inferior living materialize, massively affecting the most fragile immigration caused by the phenomena of the new nomadism».¹⁴

In this context, photographer Johnny Miller’s “Unequal Scenes” project uses drones to show the disparity that is emerging in the world’s most overpopulated cities: the space that used to determine the border between different social –and consequently housing– situations is beginning to shrink due to overcrowding and land consumption. In this sense, realities that were once far apart in terms of quality of life, economic possibilities and housing policies, now begin to coexist separated by more or less visible borders.

Within the report, Miller reports the case of the city of Mumbai, India, «built on a slender and incredibly crowded peninsula surrounded on three sides by water».¹⁵

Referring to the data, India is the world’s second-largest country in population growth (preceded only by China), and the disparity between wealth and poverty becomes increasingly evident over time, in relation to an unplanned increase in urbanization that poses a real challenge, «with half of the population expected to become urban by 2050, compared to one-third today».¹⁶

The city of Mumbai represents a range of social situations and housing conditions, characterized by the coexistence of «India’s most powerful industries and some of its poorest slums: it is an urban jungle, a vertical oasis for the super-rich».¹⁷ At present, the city is also in a phase of strong territorial expansion and modernization, a condition that reveals the presence of several problems, since more than 60% of the population lives in slums.¹⁸ The area surrounding the Bandra Kurla complex is a business hub and includes buildings of great commercial significance, and is characterized by ever-expanding modernity, coexisting with one of the world’s most famous shantytowns, the Dharavi Slum.

A través de la fotografía, Miller descriu la paradoxal coexistència dels barris pobres amb el desenvolupament d'àrees residencials i comercials (figura 2).

En aquest cas d'estudi, la migració té lloc des de les zones rurals veïnes cap a la ciutat, una estructura urbana que es col·loca visiblement en una posició tancada cap a aquells que no poden fer front a les condicions de vida de la ciutat i que, per aquesta raó, romanen exclosos a la frontera entre el que es pot descriure com a "dos mons diferents." Aquest límit és nítid i completament tangible, i està representat pel carrer: un "dispositiu espacial" que en la planificació urbana s'utilitza per a connectar i permetre la mobilitat, ací es pren com la frontera que separa els edificis residencials dels assentaments irregulars, un mur invisible que determina el perímetre dels dos mons oposats.

Figura 2. Escenes desiguals, Bombai, 2018.

Figure 2. Unequal Scenes, Mumbai, 2018.

Through photography, Miller describes the paradoxical coexistence of slums with developing residential and commercial areas (figure 2).

In this case study, migration takes place from the neighboring rural areas to the city, an urban structure that visibly places itself in a closed position towards those who cannot deal with city living conditions and who, for this reason, remain excluded at the border between what can be described as "two different worlds". This boundary is sharp and completely tangible, and is represented by the street: a "spatial device" that in urban planning is used to connect and enable mobility, here it is taken as the border that separates residential buildings from settlements,

an invisible wall that determines the perimeter of the two opposing worlds.

Refugee camp: temporariness between self-built and institutional settlement

At this moment, about 84.2 million people around the world¹⁹ find themselves in severe emergencies, mostly due to natural disasters or armed conflicts, and are forced to uproot themselves from their homes and live temporarily either in a predetermined place, or on their way to a new destination.

The refugee camp is a temporary settlement that accommodates a diverse range of personal

Camp de refugiats: temporalitat entre assentament autoconstruït i institucional

En aquest moment, al voltant de 84,2 milions de persones de tot el món¹⁹ es troben en greus situacions d'emergència, principalment per desastres naturals o conflictes armats, i es veuen obligats a desarrelar-se de les seues llars i viure temporalment en un lloc predeterminat, o de camí cap a una nova destinació.

Un camp de refugiats és un assentament temporal que acomoda una àmplia gamma de situacions personals: hi ha persones detingudes al llarg del seu viatge en espera de rebre documents per a tornar a reprendre'l, hi ha els que volen romandre i esperen el permís per a ser reconeguts com a refugiats, i també els que esperen el final del conflicte o catàstrofe per a tornar a les seues llars.

Les ubicacions d'emergència que proporcionen el rerefons d'aquests espais de refugi sovint ofereixen condicions molt hostils per als immigrants, perquè a vegades són entorns particularment difícils d'habitar, sovint situats lluny de les zones urbanes consolidades, i la majoria de les vegades ofereixen solucions espacials que no sempre són compatibles amb la pròpia vida. La relació entre les necessitats d'habitatge dels immigrants i les respostes de planificació de les institucions sovint té una naturalesa conflictiva i fa que molta gent rebutge solucions "oferides des de dalt," preferint viure, fins i tot en solucions autoconstruïdes amb materials de deixalles, transformant l'espai físic inicial en un espai controlat en el qual materialitzar les seues necessitats i desitjos.

Un estudi de cas que mostra aquest "conflicte" és el camp de Gorizia (Itàlia), un assentament temporal i autoconstruït per immigrants (principalment del Pakistan i l'Afganistan), situat a la vora del riu Isonzo. A pocs quilòmetres de la ciutat de Gorizia, precisament en Gradisca d'Isonzo, hi ha un Centre de Permanència per a la Repatriació (C.P.R.), una evolució de l'antiga estació militar de Gradisca i responsable de la recepció de migrants (figura 3). Es tracta d'una estructura tancada, envoltada d'alts murs amb filats, procedent del domini semàntic de la institució militar de la qual conserva plenament els trets espacials característics.

Els immigrants es queden a l'edifici de nit, durant el dia que surten a fer les seues compres i molts d'ells es reuneixen en la selva.

situations: there are those who are detained along their journey waiting to receive documents to leave again, those who want to stay and are waiting for permission to be recognized as refugees, and those who are waiting for the end of an emergency to return to their homeland.

The emergency situations that provide the background for these shelter spaces often offer very hostile conditions for migrants because they are sometimes particularly difficult environments to inhabit, often located far from the consolidated urban areas, and most of the time they offer spatial solutions that are not always compatible with living itself. The relationship between the housing needs of migrants and the planning responses of institutions often has a conflictual nature and forces many people to reject solutions "dropped from above", preferring living, even self-built with discarded materials, which transforms the initial

physical space into a space of control in which to materialize their needs and desires.

A case study showing this "conflict" is the camp in Gorizia, Italy, a temporary and self-built settlement by migrants (mainly from Pakistan and Afghanistan), located on the banks of the river Isonzo. A few kilometers from the city of Gorizia, precisely in Gradisca d'Isonzo, there is a Centre of Permanence for Repatriation (C.P.R.), an evolution of the ex-military station of Gradisca and responsible for the reception of migrants (figure 3). It is a closed structure, surrounded by high walls with barbed wire, coming from the semantic domain of the military institution of which it fully preserves the characteristic spatial features.

The migrants stay in the building at night, during the day they go out to do their shopping and many of them meet in the jungle.

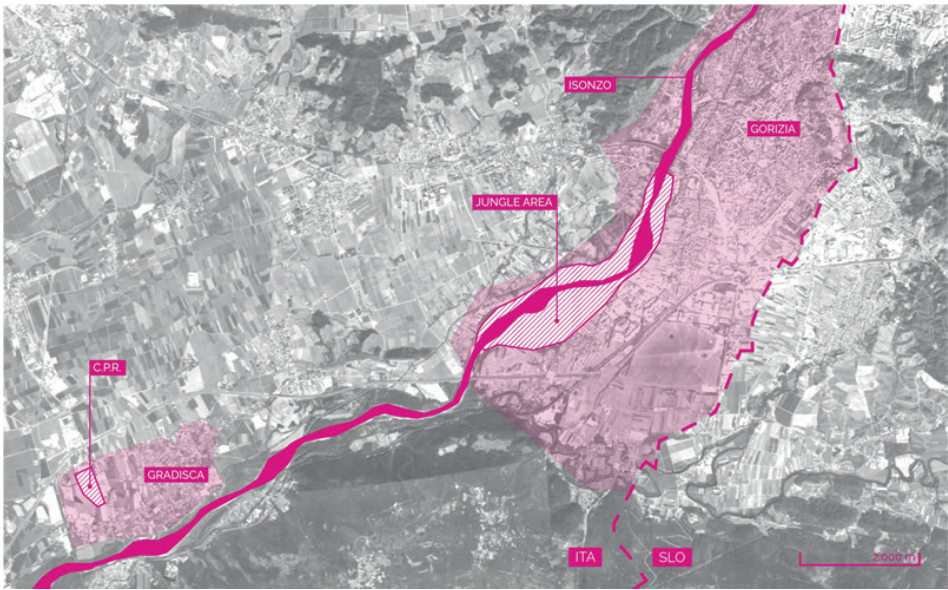

Figura 3. El diagrama mostra Gorizia i Gradisca, ciutats que acullen el camp i la C.P.R. respectivament.

Figure 3. The diagram shows Gorizia and Gradisca, cities hosting the camp and the C.P.R. respectively.

De sobte llançat a un context lluny de sa casa, i amb la idea de traslladar-se a través d'un lloc i no romandre allí, aquestes persones viuen una situació temporal d'estancament en una estructura que, precisament a causa de les seues característiques arquitectòniques, està més prop del domini de la detenció que de l'hospitalitat. En aquesta situació, els immigrants han trobat a les ribes del riu Isonzo un lloc on, amb el temps, han construït diversos assentaments on principalment cuinen i romanen junts. Aquestes construccions, documentades a través d'informes fotogràfics, es relaten en un docufilm titulat *The Jungle*, llançat el 2021 i dirigit pel director Cristian Natoli. En la pel·lícula, els mateixos refugiats parlen de com d'important que és aquest lloc per a ells: aquests refugis estan "dissenyats" i dividits en zones on poden romandre junts i cuinar els àpats de les seues cultures. Els assentaments temporals es construeixen amb materials de rebuig i canvien amb el temps (figura 4), fins que desapareixen completament, deixant només uns pocs

Suddenly thrown into a context far from their home, and with the idea of moving through a place and not staying there, these people live a temporary situation of stalemate in a structure that, precisely because of its architectural characteristics, is closer to the domain of detention than to that of hospitality. In this situation, migrants have found on the banks of the Isonzo river a place where, over time, they have built several settlements where they mainly cook and stay together. These constructions, documented through photographic reports, are recounted in a docufilm entitled "The

Jungle", released in 2021 and directed by director Cristian Natoli. In the film, the refugees themselves talk about how important this place is for them: these shelters are 'designed' and divided into areas where they can stay together and cook the meals of their cultures. Temporary settlements are built with waste materials and change over time (figure 4), until they disappear completely, leaving only a few traces, to be rebuilt in different areas. This reality is an example of how, very often, the needs of people in transit are not always met by the official solutions proposed by the projects, which

rastres, per ser reconstruïts en diferents àrees. Aquesta realitat és un exemple de com, molt sovint, les necessitats de les persones en trànsit no sempre es responen a les solucions oficials proposades pels projectes, que resulten ser una estandardització de les necessitats del “típic migrant”,²⁰ a través d’un procés de “mitificació migrant” que aplatina les necessitats i els desitjos tant en termes físics com espacials.

Això passa perquè les estructures d’acolliment sovint s’estableixen en llocs el domini semàntic que no pertany a l’hospitalitat, sinó més aviat, com en el cas de Gradisca, a l’exèrcit, que una persona que busca refugi interpreta com un espai hostil, prop del concepte d’“arquitectura rígida.”

Figura 4. Camp de Gorizia, Itàlia. Foto del reportatge “The Jungle. Viaggio al termine dell’Europa”, Alessandro Cocco ©.

Figure 4. Gorizia Camp, Italy. Photo from the reportage “The Jungle. Viaggio al termine dell’Europa”, Alessandro Cocco ©.

turn out to be a standardization of the needs of the “typical migrant”,²⁰ through a process of “migrant mytization” that flattens needs and desires in both physical and spatial terms.

This happens because host structures are often established in places whose semantic domain does not belong to that of hospitality but rather, as in the case of Gradisca, to the military one, which for a person seeking refuge may appear as a hostile space, close to the concept of “hard architecture”.

Introduced in 1974 by the famous Environmental Psychologist Robert Sommer, hard architecture is described as «architecture designed to be strong and resistant to human imprint” because “to the inhabitants it appears impervious, inorganic and impersonal».²¹ With these words, Sommer was addressing the theme of prisons and other confinement environments, but the key concept he expresses can also be reread when talking about a shelter that, instead of welcoming, resists its own host, for whom the factor of temporariness contributes to perpetuating a spatial criticality in a

Introduït el 1974 pel famós psicòleg ambiental Robert Sommer, l'arquitectura dura es descriu com "arquitectura dissenyada per ser forta i resistent a l'empremta humana" perquè "als habitants sembla impermeable, inorgànica i impersonal."²¹ Amb aquestes paraules, Sommer s'ocupava del tema de les presons i altres ambients de confinament, però el concepte clau que expressa també es pot rellegir quan parla d'un refugi que, en lloc de donar la benvinguda, resisteix al seu propi ocupant, per al qual el factor de la temporalitat contribueix a perpetuar una situació espacial crítica d'una manera repetitiva. Aquesta situació d'exclusió (tant de la seua pròpia terra com dels nous territoris) obliga aquestes persones a viure durant llargs períodes de temps al campament, un lloc complex ple de paradoxes, que va més enllà de la dicotomia de l'exclusió i de la inclusió i que, excloent-la a través d'aquesta mena d'inclusió, es pot definir com una espècie de "tercera àrea," un lloc de suspensió.²²

El campament representa la forma més coneguda d'habitatge en el cas de la migració, i malgrat això, l'arquitectura potser encara l'està tractant d'una manera puntual, considerant-la més com una necessitat per a resoldre problemes que com un fenomen. Com en el cas de l'amenada jungla de Gorizia, veiem diverses solucions de disseny que intenten respondre a aquesta emergència temporal, però que sovint alimenten els problemes de la condició existent, contribuint a fer permanent una situació temporal.

Proveint refugis rígids: exclusió espacial a través de la inclusió forçada

La qüestió de l'exclusió en els llocs d'acollida pot semblar paradoxal i antitètica, i també pot manifestar-se en la falta de comunicació entre els actors de l'escena, és a dir, els que han de protegir i els que han de ser protegits, especialment en qüestions relatives a les necessitats i requeriments de totes dues parts implicades. Una de les conseqüències d'aquesta incomunicació és la naturala mateixa d'algunes de les solucions de disseny adoptades: algunes respostes arquitectòniques es conceben després d'una estandardització de les necessitats dels immigrants i tractant de reconciliar funcionalitat, portabilitat i repetibilitat amb les necessitats de la vida temporal. No obstant això, encara que alguns exemples poden semblar adequats en l'etapa de disseny, quan es col·loquen en un context de vida donat,

repetitive manner. This situation of exclusion (both from their own land and from the new territories) forces these people to live for long periods of time in the camp, a complex place full of paradoxes, which goes beyond the dichotomy of inclusion-exclusion and which, by excluding through inclusion, can be defined as a kind of "third area", a place of suspension.²²

The camp represents the best-known form of housing in the case of migration, and despite this, architecture is perhaps still dealing with it in a punctual manner, considering it more as a problem-solving necessity than as a phenomenon. As in the case of the Gorizia's jungle, we see various design solutions that attempt to respond to this temporary emergency but which often fuel the problems of the condition, contributing to making a temporary situation permanent.

Hard sheltering: spatial exclusion through forced inclusion

The issue of exclusion in places of hospitality may seem paradoxical and antithetical, and may also manifest itself in the lack of communication between the actors in the scene, i.e. those who should protect and those who are protected, specifically on issues concerning the needs and requirements of both parties involved. One of the consequences of this incommunicability is the very nature of some of the design solutions adopted: some architectural responses are conceived following a standardization of migrants' needs and trying to reconcile functionality, portability and repeatability with the needs of temporary living. However, while some examples may seem suitable at the design stage, when they are placed in a living context they reveal several problems, with the consequence that for the inhabitants what is thought of as temporary

revelen diversos problemes, agreujat pel fet de que per als habitants el que es considera com a temporal s'experimenta com a definitiu.²³ Un exemple és el Better Shelter (BSRHU), un refugi modular desenvolupat el 2015 en col·laboració entre ACNUR i IKEA i portat al mercat mundial a través de la producció en massa. Guanyador el 2016 del Worldwide Design of the Year per decisió unànime, actualment es desplega a tot el món, des d'Ucraïna a Síria, de Pakistan a Senegal, per respondre temporalment a les necessitats d'habitatge dels qui experimenten situacions d'emergència greus. Concebuda com la llar de refugi arquetípic, cada mòdul individual pesa 144 kg, mesura 17,5 metres quadrats i està dissenyat per acomodar fins a 5 persones. És fàcilment transportable, precisament perquè s'envia empaquetat dins de les icòniques caixes d'IKEA, les mateixes que contenen els nostres llits o escriptoris,²⁴ és reciclable i es pot muntar manualment per 4 persones en 6 hores. El BSRHU sens dubte té punts forts i compleix nombrosos criteris des d'un punt de vista funcional i logístic, des dels estàndards²⁵ mínims de Sphera fins al seu disseny que recorda vagament a un entorn domèstic. D'altra banda, la seua imatge vinculada al gegant global transmet una espècie de missatge actiu, una combinació de filantropia i capitalisme²⁶ que sembla acostar les persones. El BSRHU va ser creat com una alternativa viable a les tendes de campanya, generalment utilitzades com a allotjament temporal dins dels campaments, i d'alguna manera està destinat a resoldre la majoria dels problemes de la vida temporal en contextos d'emergència amb un sol objecte repetible. No obstant això, com en la majoria dels casos, l'èxit d'un bon projecte no pot avaluar-se immediatament després de la seua construcció, sinó després del seu ús.

Segons estudis recents sobre el tema, l'aproximació al problema amb massa enfocament en la tecnologia i el "disseny del producte," i potser menys en les conseqüències de la vida temporal, ha "produït descuits arquitectònics que afecten negativament la seua capacitat de ser un refugi efectiu:"²⁷ el terra, fet d'una làmina de lona, no proporciona aïllament i pren la forma del sòl de sota; la paret i els panells de sostre no s'adhereixen perfectament els uns als altres, i això crea obertures per als insectes, la pols i l'aire fred; té una porta que es tanca, però només des de l'exterior (no garanteix totalment la privacitat i la intimitat), i la seua posició en el costat curt significa que quan està obert fa que tot l'interior siga visible per a aquells que observen des de l'exterior; no proporciona altres serveis, com una cuina o un bany, i no és accessible per a persones amb discapacitat.²⁸

is experienced as definitive.²³ One example is the Better Shelter (BSRHU), a modular shelter developed in 2015 in collaboration between UNHCR and IKEA and brought to the global market through mass production. Winner in 2016 of the Worldwide Design of the Year by unanimous decision, it is currently deployed around the world, from Ukraine to Syria, Pakistan to Senegal, to temporarily respond to the housing needs of those experiencing severe emergency situations. Shaped like the archetypal shelter home, each individual module weighs 144 kg, measures 17.5 square meters and is designed to accommodate up to 5 people. It is easily transportable, precisely because it is sent packed inside the iconic IKEA boxes, the same ones that contain our bedsides or desks,²⁴ it is recyclable and can be assembled manually by 4 people in 6 hours. The BSRHU certainly has strengths and meets numerous criteria from a functional and logistical point of view, from Sphera's minimum standards²⁵ to its

design that is vaguely reminiscent of a domestic environment. Moreover, its image linked to the global giant carries a kind of proactive message, a combination of philanthropy and capitalism²⁶ that seems to bring people closer together. The BSRHU was created as a viable alternative to tents, usually used as temporary accommodation within camps, and is somehow intended to solve most of the problems of temporary living in emergency contexts with a single, repeatable object. However, as in most cases, the success of a good project cannot be assessed immediately after its construction but rather after its use.

According to recent studies on the subject, the approach to the problem with too much focus on the technology and "design of the product", and perhaps less on the consequences of temporary living, has «produced architectural oversights that negatively affect its ability to be an effective shelter»²⁷: the floor, made of a sheet of tarpaulin,

L'exemple de BSRHU és útil per destacar les dificultats de la vida temporal en contextos d'emergència, alimentada tant per l'heterogeneïtat dels territoris i les persones amb diferents orígens que sovint es troben compartint els mateixos espais domèstics, com per les situacions de massificació creades per la instal·lació dels mateixos mòduls. Si bé l'interés expressat pels gegants mundials en el sector humanitari contribueix a sensibilitzar i convida a les disciplines a investigar l'emergència d'acord amb les seues respectives eines, es dedueix que encara no és possible parlar d'un refugi universal capaç de reconciliar, en un sol objecte, les solucions a les diferents necessitats, començant per la immensa complexitat de la vida que el refugi pretén protegir i desenvolupar.²⁹

Els estudis mostren com el factor de la "temporalitat" d'un lloc o situació s'utilitza sovint per justificar solucions que són funcionals des del punt de vista de les institucions (de vigilància i control) però no des del punt de vista dels usuaris reals. Per contrarestar l'autoconstrucció dels immigrants d'habitatges dins dels camps, i per mantenir la doble relació entre protecció i vigilància desitjada per la institució, també s'utilitzen models d'habitatge temporal d'altres dominis semàntics, com ara contenidors, que malgrat la seua indubtable funcionalitat en termes d'espai, transportabilitat i repetibilitat, poden prendre un caràcter segregant cap als seus habitants.

Un exemple és el poble de tendes de campanya de Hal Far a Malta, que va començar a principis de la dècada de 2000 com un grup de tendes construïdes quan els vaixells van començar a arribar a les costes de l'illa. Les tendes eren considerades refugis rudimentaris, dissenyats per ser de curta durada i no podien acollir refugiats durant un llarg període.³⁰

Per aquesta raó, les antigues estructures prefabricades utilitzades en el passat durant un terratrèmol i donades per la defensa civil italiana es van integrar ràpidament, i més tard en 2013 les tendes van ser substituïdes per contenidors de metall (figura 5) col·locats

does not provide for insulation and takes the shape of the ground below; the wall and roof panels do not adhere perfectly to each other, and this creates openings for insects, dust and cold air; it has a door that locks, but only from the outside (not totally guaranteeing privacy and intimacy), and its position on the short side means that when it is open it makes the whole interior visible to those observing from the outside; it does not provide for other services, such as a kitchen or bathroom, and is not accessible to people with disabilities.²⁹

The BSRHU example is useful in highlighting the difficulties of temporary living in emergency contexts, fueled both by the heterogeneity of territories and people with different backgrounds who often find themselves sharing the same domestic spaces, and by the overcrowded situations created by the installation of the modules themselves. While the interest expressed by global giants in the humanitarian sector contributes to raising awareness and invites disciplines to investigate the emergency according to their respective tools, it emerges how it is not yet

possible to speak of a universal shelter capable of reconciling, in a single object, the solutions to different needs, starting with the immense complexity of life that the shelter aims to protect and develop.²⁹

Studies show how the factor of the "temporariness" of a place or situation is often used to justify solutions that are functional from the point of view of institutions (of surveillance and control) but not so from the point of view of the actual users. To counter migrants' self-construction of housing within camps, and to maintain the dual relationship between protection and surveillance desired by the institution, temporary housing models from other semantic domains are also often used, such as containers, which despite their undoubted functionality in terms of space, transportability and repeatability, can take on a segregating character towards their inhabitants.

One example is the tent village in Hal Far in Malta, which began in the early 2000s as a cluster of tents built when boats began arriving on the island's

sobre bases de formigó.³¹ La decisió es va veure alimentada pel desig de proporcionar una solució d'habitatge temporal més digna a un arranjament de vida que, malgrat dissenyar-se a curt termini, sovint pot durar anys. Amb aquesta nova conformació, el campament va prendre una estructura rígida i regular, amb aparença gairebé similar a la d'una petita ciutat, amb carrers que separen les "cases" i petites autoconstruccions que defineixen els espais de la socialitat.

Figura 5. Els immigrants caminen entre les files de contenidors, que han substituït desenes de tendes, a "Tent City" a Hal Far, 2014.

Figure 5. Immigrants walk among rows of container houses, which have replaced scores of tents, at "Tent City" in Hal Far, 2014.

shores. The tents were considered rudimentary shelters, designed to be short-lived and could not house refugees for a long period.³⁰

For this reason, old prefabricated structures used in the past during an earthquake and donated by the Italian Civil Defense were quickly integrated, and later in 2013 the tents were replaced by metal containers (figure 5) placed on concrete bases.³¹ The decision was fueled by the desire to provide a more dignified temporary housing solution to a living arrangement that, despite being designed for short term, can often last for years. With this new conformation, the camp took on a rigid and regular structure, with appearances almost similar to that of a small town, complete with streets separating the "houses" and small self-constructions defining the spaces of sociality.

«Depending on how many people were arriving by boat, residents were frequently moved between these containers, having to share a small space with several unfamiliar people who came from different countries [...] sheets hanging from the ceiling served as the only division between beds, and several residents were denied privacy. The metal, as part of the container material, generated considerable heat. Together with poor sanitation and the accumulation of garbage in some of the spaces between containers, this generated the proliferation of insects and cockroaches».³² The example of the village of Hal Far, which still exists today, recounts a process through which it emerges how the introduction of containers into the settlement created critical housing issues caused both by the elimination of the self-built housing traces present before the arrival of

“Depenent de la quantitat de persones que arribaven en vaixell, els residents eren freqüentment traslladats a aquests contenidors, havent de compartir un petit espai amb diverses persones no conegudes que venien de diferents països [...] llençols que penjaven del sostre servien com l'única divisió entre llits, i molts residents no tenien cap privacitat. El metall, com a part del material del contenidor, va generar una calor considerable. El sanejament deficient i l'acumulació d'escombreries en alguns dels espais entre contenidors, va generar la proliferació d'insectes i paneroles.”³² L'exemple del poble de Hal Far, que encara existeix avui, explica un procés a través del qual la introducció de contenidors en el poblament va crear problemes d'habitatge crítics causats tant per l'eliminació de les traces d'habitatges autoconstruïts presents abans de l'arribada dels mòduls com per l'ús dels mateixos contenidors, que d'alguna manera va cristal·litzar i va fer permanent una situació que pretenia ser temporal.

Al principi, l'assentament tenia un sistema obert, però l'ús exclusiu de tendes no permetria una vida fàcil. Posteriorment, una espècie de solució híbrida entre tendes i unitats prefabricades va permetre una mediació entre l'autoconstrucció i la resistència del refugi, mantenint l'estructura de la comunitat que es va crear.

Figura 6. El diagrama de l'esquerra mostra la posició del campament en l'àrea industrial, aïllat de la ciutat. El zoom mostra el límit de la població. A la dreta, una foto de dins del campament, 2009.

Figure 6. The diagram on the left shows the position of the camp in the industrial area, isolated from the city. The zoom shows the border of the village. On the right, a photo from inside the camp, 2009.

the modules and by the use of the containers themselves, which somehow crystallized and made permanent a situation that was meant to be temporary.

the exclusive use of tents would not allow for easy living. Subsequently, a kind of hybrid solution between tents and prefabricated units allowed for a mediation between self-building and shelter resistance, while maintaining the structure of the community that was created.

L'estructura rígida dels contenidors va reforçar el caràcter de detenció del poble, i els estudis analitzaven com "aquesta forma de refugi es va emmarcar inicialment com una mesura d'emergència en resposta a l'augment dels immigrants a Malta i, no obstant això, continua en la mateixa forma per contenir, criminalitzar i aïllar a la població detinguda." Aquest caràcter excloent també està alimentat per la ubicació del campament, aïllat de la ciutat (figura 6) i envoltat per un mur, condicions que emfatitzen el caràcter segregador: "si els refugis proporcionen un lloc perquè la gent visca a l'illa, la seua distància de les ciutats malteses va contribuir a l'exclusió espacial dels immigrants de la societat maltesa."³⁴

Els estudis esmentats relacionen l'evolució espacial i arquitectònica del campament i el caràcter de detenció de la mateixa instal·lació, mostrant com l'ús prolongat de solucions temporals pot resultar un problema crític des del moment en què les solucions dissenyades per ser temporals persisteixen durant desenes d'anys, cristal·litzant els seus problemes d'habitatge i accentuant el seu caràcter excloent. El contenidor no es va crear com a habitatge, i com mostren els estudis del cas, sovint s'utilitza en campaments d'una manera que evita les formes d'autoconstrucció dels immigrants. Igual que el Better Shelter, el contenidor també podria satisfer les necessitats funcionals de l'habitatge hipotètic, i també com el BSRHU, també és proporcionat pels habitants estacionaris que busquen resoldre les dificultats de les persones en trànsit. La diferència fonamental entre els dos exemples és que mentre que el primer està dissenyat per a les persones, la funció principal del contenidor és transportar mercaderies per tot el món. En aquesta relació antitètica entre la mobilitat de les persones i la immobilitat del campament, els refugiats també "poden ser posats en terra, trets de la circulació,"³⁵ i mentre el contenidor s'utilitza per transportar objectes, el campament serveix per mantenir a les persones quietes impendint el seu trànsit.

Camp de refugiats de Dheisheh: on acaba el camp, pot començar la ciutat?

En aquest context d'impermanència permanent, s'han investigat altres solucions, incloses les no convencionals, que els habitants adopten per construir el seu habitatge temporal. La jungla

The rigid structure of the containers reinforced the detention character of the village, and studies analyze how «this form of shelter was initially framed as an emergency measure in response to the increase in migrant arrivals to Malta and, nevertheless, continues in the same form to contain, criminalize and isolate the detained population». This exclusionary character is also fueled by the camp's location, isolated from the city (figure 6) and surrounded by a wall, conditions that further delineate the segregating character: «if the shelters provided a place for people to live on the island, their distance from Maltese cities contributed to the spatial exclusion of migrants from Maltese society».³⁴

The mentioned studies relate the spatial and architectural evolution of the camp and the detention character of the facility itself, showing how the prolonged use of temporary solutions can prove to be a critical issue from the moment that solutions designed to be temporary persist for tens of years, crystallizing their housing problems and accentuating their exclusionary character. The container was not

created as housing, and as the case studies show, it is often used in camps in a way that prevents migrants' forms of self-construction. Like the Better Shelter, the container could also meet the functional needs of hypothetical housing, and also like the BSRHU, it too is provided by stationary dwellers who seek to solve the problems of people in transit. The fundamental difference between the two examples is that while the first is designed for people, the primary function of the container is to transport goods around the world. In this antithetical relationship between the mobility of people and the immobility of the camp, refugees also «can be grounded, taken out of circulation»,³⁵ and while the container is used to transport objects, in the camp it serves to keep people who are prevented from transiting stationary.

Dheisheh Refugee Camp: where the field ends, can the city begin?

In this context of permanent impermanence, other solutions, including unconventional ones,

és un exemple d'un habitatge temporal "resilient" que sorgeix de l'aliança entre l'home i la selva i es realitza en l'autoconstrucció de l'espai que, a través dels processos de demolició i reconstrucció, revela els hàbits i el flux de les situacions diàries dels habitants. Va néixer com a resposta a les polítiques de vigilància, i els habitants, sentint-se tancats per les polítiques de control i segregació, decideixen convertir-se en els dissenyadors dels seus propis habitatges.

Malgrat la presència diversa i la natura generalitzada d'aquesta forma d'habitatge, la selva és generalment tant un lloc de llibertat com un lloc de lluita, perquè el procés continu de regenerar l'espai contínuament desafia la seua existència, i la temporalitat pot ser vista com un recurs i una amenaça. La jungla es pot veure com la gènesi de l'assentament, de nou de caràcter temporal però més estructurat, que pot constituir la primera fase de l'establiment d'un campament. Amb el temps, diversos assentaments es van convertir en campaments permanents, i els habitants van contribuir al desenvolupament espacial i l'organització del complex. La jungla de Calais, malgrat la seua curta vida, havia pres una morfologia que s'acostava a la d'una petita ciutat: alguns camps es van establir com barberies, llocs de religió, bars, supermercats i altres serveis que recordaven el món urbà. En aquesta condició de mutabilitat, la qüestió que es planteja és quina és la frontera entre el camp i la ciutat.

Un estudi de casos que concreta aquesta qüestió és el camp de refugiats de Dheisheh en Palestina. "Quan pensem en els camps de refugiats, una de les imatges més comunes que ens ve al cap és una agregació de tendes de campanya. Tot i això, després de més de seixanta anys des de la seua creació, els camps de refugiats palestins estan constituïts amb una materialitat completament diferent. Les tendes van ser reforçades i readaptades amb parets verticals, posteriorment substituïdes per refugis, i posteriorment es van construir noves cases de formigó, fent dels camps espais urbans sòlids i densos."³⁶ Amb aquestes paraules, Alessandro Petti descriu el campament de Dheisheh (que en àrab egipci significa precisament "jungla"), creat el 1948 per protegir les famílies palestines expulsades dels 45 pobles al voltant de Jerusalem i que actualment acull 13.000 persones. Des de 2013, a través del projecte "Campus in Campus," s'ha iniciat un procés de cartografiar allò "no construït" que ha revelat

that inhabitants adopt to build their temporary dwelling have been investigated. The jungle is an example of a "resilient" temporary dwelling that arises from the alliance between man and jungle and is realized in the self-construction of space that, through the processes of demolition and reconstruction, reveals the habits and the flow of the daily situations of the inhabitants. It was born as a response to the policies of surveillance, and the inhabitants, feeling enclosed by the policies of control and segregation, decide to become the designers of their own dwellings.

Despite the diverse presence and widespread nature of this form of housing, the jungle is generally both a place of freedom and a place of struggle, because the continuous process of regenerating the space continually challenges its existence, and temporariness can be seen as both a resource and a threat. The jungle can be seen as the genesis of settlement, again temporary in nature but more structured, which may constitute the first "phase" of the establishment of a camp.

Over time, several settlements turned into permanent camps, and the inhabitants contributed to the spatial development and organization of the complex. The Calais jungle, despite its short lifetime, had taken on a morphology approaching that of a small town: some camps were set up as barbershops, places of religion, bars, supermarkets and other services recalling the urban world. In this condition of mutability, the question that arises is what is the border between camp and city.

A case study that concretizes this issue is the Dheisheh Refugee Camp in Palestine. «When we think about refugee camps one of the most common images that comes to our mind is an aggregation of tents. However, after more than sixty years since their establishment, Palestinian refugee camps today are constituted by a completely different materiality. Tents were first reinforced and readapted with vertical walls, later substituted with shelters, and subsequently new houses made of concrete were built, making camps dense and solid urban spaces».³⁶ With these words,

un patró interessant d'espais oberts. Durant els últims anys, DAAR ha estat treballant en el camp per proposar-lo a la UNESCO reafirmant el "valor universal increïble" del lloc com el lloc del desplaçament viu més llarg i més gran del món.

El campament porta amb si la història de la seua evolució: des de les primeres tendes de campanya el 1949, als primers refugis instal·lats a mitjan dècada de 1950 que van crear una situació d'habitatge mixt, fins a l'actual, on els assentaments temporals han donat pas a l'habitatge real (figura 7).

Fins avui, la seua presència deixa un interrogant sobre la seua identitat, a saber, si continua sent un campament o pot dir-se ciutat, però el fet que s'haja proposat a la UNESCO com a patrimoni cultural mundial, que continua considerant-se avui dia amb caràcter general com a camp, revela la seua importància com a cas d'estudi.

Figura 7. A l'esquerra, el camp de refugiats Dheisheh en 1952; a la dreta, el camp de refugiats Dheisheh en 2011.

Figure 7. Left, Dheisheh refugee camp in 1952; right, Dheisheh refugee camp in 2011.

Alessandro Petti describes Dheisheh camp (which in the Egyptian Arabic language means precisely "jungle"), created in 1948 to shelter Palestinian families expelled from the 45 villages around Jerusalem and currently housing 13,000 people. Since 2013, through the "Campus in Campus" project, a process of mapping the "unbuilt" has begun that has revealed an interesting pattern of open spaces. Over the past few years, DAAR have been working on the field in order to propose it to UNESCO reaffirming the "incredible universal value" of the site as the site of the longest and largest living displacement in the world.

The camp carries with it the history of its evolution: from the first tents in 1949, to the first shelters installed in the mid-1950s that created a mixed housing situation, to the contemporary, where temporary settlements have given way to actual housing (figure 7).

To this day, its presence leaves a question mark over its identity, namely whether it is still a camp or can be called a city, but the fact that it has been proposed to UNESCO as a world cultural heritage, remaining considered to this day for all intents and purposes as a camp, reveals its importance as a case study.

Conclusions

Encara que els éssers humans sempre han estat moguts per natura per un esperit nòmada, avui la mobilitat que caracteritza algunes situacions ja no està lligada al desig d'explorar i superar fronteres, sinó més aviat a les condicions d'emergència a causa de les crisis econòmiques i socials i els conflictes armats.

Si bé la possibilitat d'establir noves connexions, gràcies en part a l'adveniment d'un procés tecnològic, ha contribuït, d'una banda, a superar idealment unes certes fronteres, tenint la sensació d' "estar involucrat pel que està succeint a l'altre costat del món",³⁷ aquesta aparença de mobilitat «lliure i global» mostra com les fronteres materials s'han tornat més rígides i marcades, cada vegada més poblades per persones que romanen excloses d'aquests canvis. Aquesta condició també va revelar com i la mateixa frontera pot canviar la seua natura, suau o aguda, depenent del tipus de mobilitat.

En el cas de la mobilitat forçada, les "multituds dels sense terra"³⁸ es troben vivint al marge, en una situació d'instabilitat que s'amplifica amb la vida temporal que sovint es realitza amb connotacions de segregació: en aquest sentit, viure al campament es defineix com a "conservador," en el qual l'habitant es troba com l'espectador de la seua pròpia vida i un receptor passiu d'ajuda mitjançant l'assistència que nega, d'alguna manera, l'enfocament fonamental de l'apropiació del lloc que fa que l'usuari se senta com un habitant adequat, i no com un convidat. A través de l'anàlisi dels suburbis urbans, descendents directes de la feroç urbanització que es viu a les fronteres d'aquests, l'arquitectura temporal del campament, que sorgeix de la mobilitat denegada, les solucions institucionals per al refugi dels immigrants, en les quals el contenidor es considera una de les millors solucions espacials per a viure, i referint-se a les paraules de Giovanni Attili, es pot dir que la mobilitat es pot considerar un factor de desigualtat cap a les persones migrants i les solucions de la vida temporal, com a resultat dels processos de dislocació, i que contribueix a crear situacions d'exclusió.

Conclusions

Although human beings have always been moved by a nomadic spirit by nature, today the mobility that characterizes some situations is no longer linked to a desire to explore and overcome borders, but rather to conditions of emergency due to economic and social crises and armed conflicts.

While the possibility of establishing new connections, thanks in part to the advent of a technological process, has contributed on the one hand to ideally overcoming certain borders, having the feeling «of being involved by what is happening on the other side of the Earth»,³⁷ this semblance of "free and global" mobility shows how material borders have become more rigid and marked, increasingly populated by people who remain excluded from these changes. This condition also revealed how the same border can change its nature, soft or sharp, depending on the type of mobility.

In the case of forced mobility, «armies of the landless»³⁸ find themselves living on the margins, in a situation of instability that is amplified by temporary living that often takes on connotations of segregation: in this sense, living in the camp is defined as "warehousing," in which the inhabitant finds himself to be the spectator of his own life and a passive receiver of aid through totalizing assistance that denies, in some way, the fundamental approach of appropriation of place that makes the user feel like a proper inhabitant, and not a guest. Through the analysis of urban slums, direct offspring of the fierce urbanization that live on its own borders, the temporary architecture of the camp, which arises from the denied mobility, the institutional solutions for the shelter of migrants, in which the container is considered among the best spatial solutions for living, and referring to the words of Giovanni Attili, it can be said that mobility can be considered as an inequality factor towards migrant people and the solutions of temporary living, as a result of dislocation processes, contributing to create situations of exclusion.

Un campament no és estàtic i mostra la seua evolució: des de la seua gènesi com a assentament primari i rudimentari, transmuta en una situació de vida híbrida entre l'autoconstrucció i la modularitat, i evoluciona, amb la intervenció de la institució, en un assentament rígid caracteritzat per mòduls estandarditzats, un recordatori de la necessitat d'exercir control.

No es qüestionen les necessitats de la institució, que també és un actor en el procés, però la intenció és destacar el potencial de la frontera que hi ha entre els qui protegeixen i els que estan protegits, un dualisme conflictiu que s'estén als espais de vida. D'aquesta fricció sorgeix la jungla com una forma de resistència i, en resposta, els camps accentuen el seu caràcter de detenció a través de formes de control i vigilància completament legibles a través de les teories de Foucault.³⁹

Aquestes consideracions volen assenyalar l'existència d'una fenomenologia del campament, ja que «el que està en joc en aquests espais no és simplement un refugi en un sentit físic, sinó un procés social de «refugi» habilitat i constituït a través de xarxes que els immigrants estableixen en viatges. Basant-se en aquesta interacció entre la socialitat i la materialitat dels refugis [...] la mobilitat i els refugis es constitueixen de manera intricada de manera que superen el disseny o la concepció inicial d'un refugi. Fins i tot els refugis restrictius poden transformar-se i acabar jugant papers socials crucials per fer front, mantenir i continuar els viatges.⁴⁰ Basant-se en aquestes consideracions, aquesta contribució vol convidar a considerar l'enfocament de disseny no com una eina per a solucions immediates i estàtiques, sinó com un procés que entrellaça amb aquesta fenomenologia espacial mirant la frontera entre aquests dos altres conceptes (els que arriben i els que les veuen venir) amb una concepció propera a les teories de La Cecla, per a qui la frontera (del llatí, cum-finis, com un espai que divideix, però connecta) "no és una divisió aguda i insalvable que ens separa dels altres, sinó un espai per a compartir."⁴¹

The camp is not static and shows its evolution: from its genesis as a primary and rudimentary settlement, it transmutes into a hybrid living situation between self-building and modularity, and evolves, with the intervention of the institution, into a rigid settlement characterized by standardized modules, a reminder of the need to exercise control.

The needs of the institution, which is also an actor in the process, are not questioned, but the intention is to highlight the lability of the border between those who protect and those who are protected, a conflicting dualism that spills over into the spaces of living. Out of this friction arises the jungle as a form of resistance and, in response, the camps accentuate their detentive character through forms of control and surveillance fully legible through Foucault's theories.³⁹

These considerations would like to point out the existence of a phenomenology of the camp, since «what is at stake in such spaces is not simply a

shelter in a physical sense, but a social process of "sheltering" enabled and constituted through networks that migrants establish on journeys. Drawing on this interplay between the sociality and materiality of shelters, [...] mobility and shelters intricately co-constitute one another in ways that exceed a shelter's initial design or conception. Even restrictive shelters can morph and end up playing crucial social roles for coping, sustenance and onward journeys».⁴⁰ Based on these considerations, this contribution would like to invite to consider the design approach not as a tool for immediate and static solutions, but as a process that interfaces with this spatial phenomenology by looking at the border between these two othernesses (those who arrive and those who see them coming) with a conception close to La Cecla's theories, for whom the border (from Latin, cum-finis, as a space that divides but connects) «is not a sharp and insurmountable division that separates us from others, but a space of sharing».⁴¹

Notes

- ¹ Marc Augé és un antropòleg i *directeur d'études* (lògica i ideologia simbòlica) a l'*École des Hautes Études en Sciences Sociales* de París, de la qual és ex president. Format com africanista, ha treballat durant molts anys en l'antropologia de societats complexes.
- ² Marc Augé, *Nonluoghi* (Milà: Elèuthera, 2009), 15.
- ³ Giovanni Attili, *Rappresentare la città dei migranti* (Milano: Jaca Book, 2009), 15.
- ⁴ Franco La Cecla, *Il malinteso* (Roma-Bari: Laterza, 2009), 133-134.
- ⁵ Michel Agier, *La Giungla di Calais: I migranti, la frontiera, il campo* (Verona: Ombre Corte, 2018), 8.
- ⁶ Marc Augé, *Tra i confini. Città, luoghi, integrazioni* (Torino: Bruno Mondadori Editore, 2007), 12.
- ⁷ Marco Oberti, Edmond Préteceille, *La segregazione urbana* (Ariccia: ARACNE Editrice, 2017), 38.
- ⁸ Attili, *Rappresentare la città dei migranti*, 15.
- ⁹ Attili, *Rappresentare la città dei migranti*, 38. En concret, l'autor cita a Corrado Marretti, Nicola Solimano, "Il disagio dell'urbanista," no. 111 (1998): 40-45.
- ¹⁰ Ibid.
- ¹¹ Mijriana Lozanovska, *Migrant Housing: Architecture, Dwelling, Migration* (Nova York: Routledge Research in Architecture, 2019), 6.
- ¹² Aime Marco, "Prefazione," en Andrea Staid, *Abitare illegale. Etnografia del vivere ai margini in Occidente* (Milano: Milieu Edizioni, 2017), 9.
- ¹³ Andrea Staid, *Abitare illegale. Etnografia del vivere ai margini in Occidente* (Milano. Milieu Edizioni, 2017), 157.
- ¹⁴ Ibid., 160.
- ¹⁵ <https://unequalscenes.com/mumbai>
- ¹⁶ Col·laboradors d'*India State-Level Disease Burden Initiative*, "Nations within a nation: variations in epidemiological transition across the states of India, 1990-2016 in the Global Burden of Disease Study," *The Lancet* 390, no. 10111 (2017): 2437-2460. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(17\)32804-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(17)32804-0)
- ¹⁷ Descripció del projecte des del lloc web: <https://unequalscenes.com/mumbai>.
- ¹⁸ Ibid.
- ¹⁹ *Report on international migration* (Informe sobre la migració internacional), preparat per la Comissió sobre Població i Desenvolupament del Departament d'Assumptes Econòmics i Socials de les Nacions Unides (UN DESA). <https://unric.org/it/undesa-pubblica-il-rapporto-international-migration-2020-highlights/>
- ²⁰ Irit Katz, "Adhocism, Agency and Emergency Shelters," en Mark E. Breeze, i Tom Scott-Smith, *Structures of Protection? Rethinking Refugee Shelter* (Nova York: Berghahn Books, 2020), 239.
- ²¹ Robert Sommer, *Tight Spaces. Hard architecture and how to humanize it* (Nova Jersey: Prentice-Hall, 1974), 5.
- ²² Sandi Hilal, i Alessandro Petti, *Refugee Heritage* (Stockholm: Art and Theory Publishing, 2021), 193.

Footnotes

- ¹ Marc Augé is an anthropologist and *directeur d'études* (symbolic logic and ideology) at the *École des Hautes Études en Sciences Sociales* in Paris, of which he is a former president. Trained as an Africanist, he has worked for many years on the anthropology of complex societies.
- ² Marc Augé, *Nonluoghi* (Milano: Elèuthera, 2009), 15.
- ³ Giovanni Attili, *Rappresentare la città dei migranti* (Milano: Jaca Book, 2009), 15.
- ⁴ Franco La Cecla, *Il malinteso* (Roma-Bari: Laterza, 2009), 133-134.
- ⁵ Michel Agier, *La Giungla di Calais: I migranti, la frontiera, il campo* (Verona: Ombre Corte, 2018), 8.
- ⁶ Marc Augé, *Tra i confini. Città, luoghi, integrazioni* (Torino: Bruno Mondadori Editore, 2007), 12.
- ⁷ Marco Oberti, Edmond Préteceille, *La segregazione urbana* (Ariccia: ARACNE Editrice, 2017), 38.
- ⁸ Attili, *Rappresentare la città dei migranti*, 15.
- ⁹ Attili, *Rappresentare la città dei migranti*, 38. Specifically, the author quotes Corrado Marretti, Nicola Solimano, "Il disagio dell'urbanista", no. 111 (1998): 40-45.
- ¹⁰ Ibid.
- ¹¹ Mijriana Lozanovska, *Migrant Housing: Architecture, Dwelling, Migration* (New York: Routledge Research in

Architecture, 2019), 6.

- ¹² Aime Marco, "Prefazione," in Andrea Staid, *Abitare illegale. Etnografia del vivere ai margini in Occidente* (Milano: Milieu Edizioni, 2017), 9.
- ¹³ Andrea Staid, *Abitare illegale. Etnografia del vivere ai margini in Occidente* (Milano. Milieu Edizioni, 2017), 157.
- ¹⁴ Ibid., 160.
- ¹⁵ <https://unequalscenes.com/mumbai>
- ¹⁶ *India State-Level Disease Burden Initiative* Collaborators, "Nations within a nation: variations in epidemiological transition across the states of India, 1990-2016 in the Global Burden of Disease Study," *The Lancet* 390, no. 10111 (2017): 2437-2460. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(17\)32804-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(17)32804-0)
- ¹⁷ Description of the project from the website: <https://unequalscenes.com/mumbai>
- ¹⁸ Ibid.
- ¹⁹ *Report on international migration*, prepared by the Commission on Population and Development of the United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). <https://unric.org/it/undesa-pubblica-il-rapporto-international-migration-2020-highlights/>
- ²⁰ Irit Katz, "Adhocism, Agency and Emergency Shelters," en Mark E. Breeze, and Tom Scott-Smith, *Structures of Protection? Rethinking Refugee Shelter* (Nova York:

- ²³ Marc Augé, *Tra i confini*, 61.
- ²⁴ Tom Scott-Smith, "A slightly better shelter?" en *Limn*, no. 9 (2018): 24-6. <https://limn.it/articles/a-slightly-better-shelter/>
- ²⁵ El moviment *Sphere* va iniciar-se el 1997 per un grup de professionals humanitaris amb l'objectiu de millorar la qualitat del treball humanitari durant la resposta als desastres. Amb aquest objectiu, van elaborar una Carta Humanitària i van identificar un conjunt de normes humanitàries que havien d'aplicar-se en resposta humanitària. <https://spherestandards.org/about/>
- ²⁶ Tom Scott-Smith, "Humanitarian Neophilia: The Innovation Turn and Its Implications," *Third World Quarterly* 37, no. 12 (2016): 2229–2251, <https://doi.org/10.1080/01436597.2016.1176856>
- ²⁷ Mark E. Breeze, "An implicit better shelter," en Breeze i Scott-Smith, *Structures of Protection?*, 259.
- ²⁸ *Ibid.*
- ²⁹ *Ibid.*, 297
- ³⁰ Marthe Achtnich, "Shifting Shelters: Migrants, Mobility and the Making of Open Centers in Malta," en Breeze and Scott-Smith, *Structures of Protection?*, 48.
- ³¹ *Ibid.*
- ³² *Ibid.*
- ³³ Cetta Mainwaring, "At the Edge. Containment and the Construction of Europe," en Breeze, i Scott-Smith, *Structures of Protection?*, 34.
- ³⁴ Achtnich, "Shifting Shelters," 48.
- ³⁵ Miriam Ticktin, "Calais. Containment politics in the Jungle," en *The Funambulist Magazine*, no. 5 (2016): 28-33. <https://thefunambulist.net/magazine/05-design-racism/calais-containment-politics-jungle-miriam-ticktin>.
- ³⁶ La descripció del projecte "Tue Unbuilt" project en la DAR website: <http://www.decolonizing.ps/site/unbuilt/>
- ³⁷ Marc Augé, *Tra i confini*, 53.
- ³⁸ Attili, *Rappresentare la città dei migranti*, 15.
- ³⁹ Es fa referència a les teories de Michel Foucault sobre la vigilància i el control dels anys 60 i 70. Concretament, la referència és al text original Michel Foucault, *Surveiller et punir. Naissance de la prison*, (Paris: Éditions Gallimard, 1975), traduït com *Sorvegliare e punire. Nascita della prigione* (Torino: Giulio Einaudi editore, 2014)
- ⁴⁰ Achtnich, "Shifting Shelters", 54.
- ⁴¹ Mauro Ceruti, "Prefazione," en Franco La Cecla, *Il malinteso. Antropologia dell'incontro* (Milano: Meltemi Editore, 2022).
- Berghahn Books, 2020), 239.
- ²¹ Robert Sommer, *Tight Spaces. Hard architecture and how to humanize it* (Nova Jersey: Prentice-Hall, 1974), 5.
- ²² Sandi Hilal, and Alessandro Petti, *Refugee Heritage* (Stockholm: Art and Theory Publishing, 2021), 193.
- ²³ Marc Augé, *Tra i confini*, 61.
- ²⁴ Tom Scott-Smith, "A slightly better shelter?" en *Limn*, no. 9 (2018): 24-6. <https://limn.it/articles/a-slightly-better-shelter/>
- ²⁵ The Sphere movement was started in 1997 by a group of humanitarian professionals aiming to improve the quality of humanitarian work during disaster response. With this goal in mind, they framed a Humanitarian Charter and identified a set of humanitarian standards to be applied in humanitarian response. <https://spherestandards.org/about/>
- ²⁶ Tom Scott-Smith, "Humanitarian Neophilia: The Innovation Turn and Its Implications," *Third World Quarterly* 37, no. 12 (2016): 2229–2251, <https://doi.org/10.1080/01436597.2016.1176856>
- ²⁷ Mark E. Breeze, "An implicit better shelter," en Breeze and Scott-Smith, *Structures of Protection?*, 259.
- ²⁸ *Ibid.*
- ²⁹ *Ibid.*, 297
- ³⁰ Marthe Achtnich, "Shifting Shelters: Migrants, Mobility and the Making of Open Centers in Malta," in Breeze and Scott-Smith, *Structures of Protection?*, 48.
- ³¹ *Ibid.*
- ³² *Ibid.*
- ³³ Cetta Mainwaring, "At the Edge. Containment and the Construction of Europe," en Breeze, and Scott-Smith, *Structures of Protection?*, 34.
- ³⁴ Achtnich, "Shifting Shelters", 48.
- ³⁵ Miriam Ticktin, "Calais. Containment politics in the Jungle," in *The Funambulist Magazine*, no. 5 (2016): 28-33. <https://thefunambulist.net/magazine/05-design-racism/calais-containment-politics-jungle-miriam-ticktin>.
- ³⁶ The description of the "Tue Unbuilt" project on the DAR website: <http://www.decolonizing.ps/site/unbuilt/>
- ³⁷ Marc Augé, *Tra i confini*, 53.
- ³⁸ Attili, *Rappresentare la città dei migranti*, 15.
- ³⁹ Reference is made to Michel Foucault's theories on surveillance and control from the 1960s and 1970s. Specifically, the reference is to the original text Michel Foucault, *Surveiller et punir. Naissance de la prison*, (Paris: Éditions Gallimard, 1975), translated as *Sorvegliare e punire. Nascita della prigione* (Torino: Giulio Einaudi editore, 2014).
- ⁴⁰ Achtnich, "Shifting Shelters", 54.
- ⁴¹ Mauro Ceruti, "Prefazione," in Franco La Cecla, *Il malinteso. Antropologia dell'incontro* (Milano: Meltemi Editore, 2022).

Referències de les imatges

Figura 1. Diagrama fet per l'autora. Imatge de *Google Earth*.

Figura 2. <https://unequalscenes.com/mumbai>

Figura 3. Diagrama fet per l'autora. Imatge de *Google Earth*.

Figura 4. La selva a Gorizia, Itàlia. Foto del reportatge "The Jungle. Viaggio al termine dell'Europa," Alessandro Cocco. Credits: © 2017 Alessandro Cocco Photography, <https://ritaglidiviaggio.it/2017/04/19/the-jungle-viaggio-al-termina-delleuropa/>

Figura 5. © Darrin Zammit Lupi/Reuters, <https://theworld.org/stories/2014-10-22/refugee-camps-are-surprising-hot-spots-innovation>

Figura 6. Diagrama fet per l'autora. Imatge de *Google Earth*. Dreta, crèdits: © Myriam Thyès, 2009, <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Malta-halfar-containers-nov2009.jpg#filelinks>

Figura 7. Ambdues imatges de: <http://www.decolonizing.ps/site/unbuilt/>

Image references

Figure 1. Diagram made by the author. Photo from *Google Earth*.

Figure 2. From: <https://unequalscenes.com/mumbai>

Figure 3. Diagram made by the author. Photo from *Google Earth*.

Figure 4. La jungle in Gorizia, Italy. Photo from the reportage "The Jungle. Viaggio al termine dell'Europa", Alessandro Cocco. Credits: © 2017 Alessandro Cocco Photography. From: <https://ritaglidiviaggio.it/2017/04/19/the-jungle-viaggio-al-termina-delleuropa/>

Figure 5. © Darrin Zammit Lupi/Reuters. From: <https://theworld.org/stories/2014-10-22/refugee-camps-are-surprising-hot-spots-innovation>

Figure 6. Diagram made by the author, photo from *Google Earth*. Right, photo credits: © Myriam Thyès, 2009. From: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Malta-halfar-containers-nov2009.jpg#filelinks>

Figure 7. Both photos from: <http://www.decolonizing.ps/site/unbuilt/>

Bibliografia

Bibliography

- Achtnich, Marthe. "Shifting Shelters: Migrants, Mobility and the Making of Open Centers in Malta." En Mark E. Breeze, i Tom Scott-Smith, *Structures of Protection? Rethinking Refugee Shelter*. Nova York: Berghahn Books, 2020.
- Agier, Michel. *La Giungla di Calais: I migranti, la frontiera, il campo*. Verona: Ombre Corte, 2018.
- Attili, Giovanni. *Rappresentare la città dei migranti*. Milà: Jaca Book, 2009.
- Augé, Marc. *Nonluoghi*. Milà: Elèuthera, 2009.
- Augé, Marc. *Tra i confini. Città, luoghi, integrazioni*. Torí: Bruno Mondadori Editore, 2007.
- Breeze, Mark E. "An implicit better shelter." En Mark E. Breeze, i Tom Scott-Smith, *Structures of Protection? Rethinking Refugee Shelter*. Nova York: Berghahn Books, 2020.
- Breeze, Mark E., i Tom Scott-Smith. *Structures of Protection? Rethinking Refugee Shelter*. Nova York: Berghahn Books, 2020.
- Ceruti, Mauro. "Prefazione." En Franco La Cecla, *Il malinteso. Antropologia dell'incontro*. Milà: Meltemi Editore, 2022.
- Commission on Population and Development of the United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). *Report on international migration*. <https://unric.org/it/undesa-pubblica-il-rapporto-international-migration-2020-highlights/>
- Foucault, Michel. *Surveiller et punir. Naissance de la prison*. Paris: Éditions Gallimard, 1975. Traduit com *Sorvegliare e punire. Nascita della prigione* (Torí: Giulio Einaudi editore, 2014).
- Hilal, Sandi, i Alessandro Petti. *Refugee Heritage*. Stockholm: Art and Theory Publishing, 2021.
- India State-Level Disease Burden Initiative Collaborators, "Nations within a nation: variations in epidemiological transition across the states of India, 1990-2016 in the Global Burden of Disease Study." *The Lancet* 390, no. 10111 (2017): 2437–2460. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(17\)32804-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(17)32804-0)
- Katz, Irit. "Adhocism, Agency and Emergency Shelters." En Mark E. Breeze, i Tom Scott-Smith, *Structures of Protection? Rethinking Refugee Shelter*. Nova York: Berghahn Books, 2020.
- La Cecla, Franco. *Il malinteso*. Roma-Bari: Laterza, 2009.
- Lozanovska, Mijriana. *Migrant Housing: Architecture, Dwelling, Migration*. Nova York: Routledge Research in Architecture, 2019.
- Mainwaring, Cetta. "At the Edge. Containment and the Construction of Europe." En Mark E. Breeze, i Tom Scott-Smith, *Structures of Protection? Rethinking Refugee Shelter*. Nova York: Berghahn Books, 2020.
- Marcetti, Corrado, Nicola Solimano. "Il disagio dell'urbanistica." *Urbanistica*, no. 11 (1998): 40-45.
- Marco, Aime. "Prefazione." En Andrea Staid, *Abitare illegale. Etnografia del vivere ai margini in Occidente*. Milà: Milieu Edizioni, 2017.

- Oberti, Marco, Edmond Préteceille. *La segregazione urbana*. Ariccia: ARACNE Editrice, 2017.
- Scott-Smith, Tom. "Humanitarian Neophilia: The Innovation Turn and Its Implications." *Third World Quarterly* 37, no. 12 (2016): 2229-2251. <https://doi.org/10.1080/01436597.2016.1176856>
- Scott-Smith, Tom. "A slightly better shelter?" *Limn*, no. 9 (2018): 24-6. <https://limn.it/articles/a-slightly-better-shelter/>
- Sommer, Robert. *Tight Spaces. Hard architecture and how to humanize it*. Nova Jersey: Prentice-Hall, 1974.
- Staid, Andrea. *Abitare illegale. Etnografia del vivere ai margini in Occidente*. Milà: Milieu Edizioni, 2017.
- Tickin, Miriam. "Calais. Containment politics in the Jungle." *The Funambulist Magazine*, no. 5 (2016): 28-33. <https://thefunambulist.net/magazine/05-design-racism/calais-containment-politics-jungle-miriam-tickin>.